

דבר ה' זו הלכה (שבת קל"ח):

הלכה שבועית בנושאים אקטואליים

פתיחה להלכות איסור אכילת שרצים שקצים ורמשים

א. הדלקת האש על ידי יהודי

מבואר בתלמוד שאין איסור פת גויים במקרה שיהודי הדליק את האש המוסקת התנור, אף שהגוי עשה את שאר פעולות האפייה.

בבישול גוי נחלקו השו"ע ורמ"א. לדעת השו"ע הדלקת האש על ידי יהודי לא מועילה להתיר בישול גוי, אך לדעת הרמ"א פעולה זו מתירה את התבשיל, ומה שיבשל הגוי אחרי שהיהודי הדליק את האש מותר באכילה.

למחלוקת זו משמעות במקרים מצויים לרוב, לדוגמא: האם מספיק שהמשגיח ידליק את האש במסעדות ואולמות שמבשלים בהם גויים, או במפעלי מזון שעובדים בהם גויים.

לדעת הט"ז במקרים הנ"ל יש לאסור, לפי שגם ההיתר בהדלקת האש על ידי יהודי הוא רק במקרה שבו הבישול מתבצע בבית היהודי. [אולם, ייתכן שמסעדה או אולם בבעלות יהודית, דינם יהיה כבית ישראל וצ"ע]. מאידך לפי פשט דברי הרמ"א בל מקרה שהיהודי הדליק את האש אין איסור בישולי גויים.

גם לשיטת השו"ע, אפשר להתיר את בישול הגוי אם היהודי יניח את הסיר או המחבת על האש לפני שיגיע התבשיל לשיעור 'מאכל בן דרוסאי'. ובשעת הדחק גם אם היהודי נטל חלק פעיל בתהליך הבישול לאחר שהתבשיל נתבשל כמאכל בן דרוסאי, מותר¹.

ב. הכנת אוכל לקשיש על ידי עובדת זרה

שאלה נוספת שמצויה מאד בימינו נוגעת לקשישים הזקוקים לעזרה סיעודית. במקרים רבים שוכרים עובדים זרים שסייעו לאותם קשישים בחיי היום יום, בין היתר בבישול והכנת אוכל. האם יש בזה משום בישולי גויים?

הציץ אליעזר התיר במקרה כזה מאחר ויש אומרים שחולה שאין בו סכנה, מותר בבישולי גויים. וגם אם נאסור לחולה, אם היהודי ידליק את האש מותר גם לספרדים, מפני שישנם טעמים נוספים להיתר:

א. יש פוסקים שסוברים שבבית ישראל אין בישולי גויים.

ב. יש פוסקים שסוברים שאין איסור בישולים גויים בשפחה המושכרת לישראל.

יוצא, שבצירוף סברות אלו יש ספק ספיקא נגד השו"ע: ספק שמא הלכה כרמ"א שמתיר בהדלקת האש, ואפילו אם אין הלכה כרמ"א, שמא בבית ישראל או בשפחה המושכרת לישראל, מותר. מכיון שלדעת פוסקים רבים מקלים בספק ספיקא נגד דעת השו"ע, ניתן להקל במקרה זה².

מקורות והערות

1. במסכת עבודה זרה (לח א) למדנו "אמר רב יהודה אמר שמואל הניח ישראל בשר על גבי גחלים ובא עובד כוכבים והפך בו מותר היכי דמי אילימא דאי לא הפך ביה הוה בשיל פשיטא אלא לאו דאי לא הפך לא הוה בשיל אמאי מותר בישולי של עובדי כוכבים נינהו לא צריכא דאי לא הפך הוה בשיל בתרתי שעי והשתא קא בשיל בחדא שעתא מהו דתימא קרובי בישולא מילתא היא קמ"ל... תניא נמי הכי מניח ישראל בשר על גבי גחלים ובא עובד כוכבים ומהפך בו עד שיבא ישראל מבית הכנסת או מבית המדרש ואינו חושש שופתת אשה קדירה על גבי כירה ובאת עובדת כוכבים ומגיסה עד שתבא מבית המרחץ או מבית הכנסת ואינה חוששת איבעיא להו הניח עובד כוכבים והפך ישראל מהו אמר רב נחמן בר יצחק ק"ו גמרו ביד עובד כוכבים מותר גמרו ביד ישראל לא כ"ש איתמר נמי אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ואמרי לה אמר רב אחא בר בר חנה א"ר יוחנן בין שהניח עובד כוכבים והפך ישראל בין שהניח ישראל והפך עובד כוכבים מותר ואינו אסור עד שתהא תחלתו וגמרו ביד עובד כוכבים".

כלומר האיסור בבישולי גויים הוא רק כאשר הגוי עשה את כל הבישול, מתחילתו ועד סופו. אלא שנחלקו הראשונים בגדר זה. האם מה שנאמר בגמרא שהגוי מהפך זה בגחלים או בבשר. הב"י (סי' קיג) מדקדק שלדעת הרמב"ם היפוך הוא בבשר, כמו כן אין הכוונה להפוך מצד לצד אלא להזיז על הרשת מאזור לאזור, כי בהפיכה מצד לצד התנתק הבשר ממקור החום ובטל מעשה הישראל. מאידך שיטת הטור שהיפוך הוא בגחלים, כלומר חיתוי.

ומכלל לאו נשמע הן שאם היהודי עשה אחת מפעולות אלו זה לא נחשב לבישול גוי. לכן מביא הב"י ראשונים רבים (רבינו יונה, ר"ן, רשב"א, ריב"ש) הסוברים שחיתוי יהודי או הדלקת האש על ידי יהודי לא מועיל להיתר בישולי גויים ורק הנחת התבשיל על האש על ידי היהודי היא המועילה להיתר.

מאידך רמ"א בדרכי משה (אות ד) הביא ראשונים הסוברים שהדלקת האש על ידי יהודי מתירה (מהרא"י, מוהר"ם, מרדכי, איסור והיתר הארוך) מאחר והם מפרשים היפוך כדעת הטור.

להלכה נחלקו השו"ע ורמ"א (סי' קיג סע' ז) - "אין שגירת התנור מועלת אלא בפת אבל בשאר המתבשלים אין שגירת התנור ולא הדלקת האש מעלה ומורדת אלא ההנחה דוקא פיכך הרוצה לבשל במחבת בתנור של גוי צריך שיתן הישראל המחבת לתוך התנור למקום הראוי להתבשל שם" ורמ"א חלק "ויש חולקין וסבירא להו דהדלקת האש או חיתוי בגחלים מהני לעניין בישול כמו לעניין פת וכן נוהגין. ואפילו חיתוי בלא כוונה מהני ומועיל. ויש אומרים דאפילו לא חיתה ישראל ולא השליך שום קיסם רק שהגויה הדליקה האש מאש של ישראל שרי".

הט"ז (ס"ק ו) מקשה על שיטת רמ"א מזה שבגמרא כתוב מפורש שאם בלי הגוי לא היה מתבשל אסור, ואם כן כיצד פוסקים שהדלקת האש על ידי יהודי מועילה, הרי בלי הגוי שיעשה את שאר הפעולות לא יהיה בישול? מתרץ הט"ז שכשהגמרא סיכמה "עד שיהא תחילתו וגומר ביד גוי" היא חזרה בה מהסברה הראשונה ופסקה להקל שהגוי צריך לעשות את כל הפעולות. ולהלכה מעלה הט"ז לא לסמוך על קולת הרמ"א אלא בצירוף קולא נוספת. התוס' (שם ד"ה אלא) הביאו מחלוקת בין רבינו אברהם ב"ר דוד לר"ת, שיטת רבינו אברהם ב"ר דוד אין איסור בישולי גוים אלא בבית הגוי, אבל בבית היהודי מותר. לדעת ר"ת אין חילוק בין בית ישראל לבית הגוי ובכל מקרה אסור. אומר הט"ז, שבבית ישראל ניתן להקל בהדלקת האש כדעת רמ"א כי בזה אנו מצרפים את שיטת רבינו אברהם ב"ר דוד אע"פ שלא נפסק כמותו להלכה. ושיטת השו"ע להתיר כשישראל הניח את התבשיל או הגיס בו לפני מאכל בן דרוסאי, בשעת הדחק כל שהשתתף בתהליך הבישול ואפילו בסופו, מבוארת בס"י קיג (סע' ו, ט וראה ביאור הגר"א שם).

2. שו"ת ציץ אליעזר (חכ"א סי' סא):

"שאלתו היא על אודות מה שנשאל ע"ד אשה חולנית בחולי שאב"ס שאינה יכולה לתפקד בעבודות הבית. והבעל שכר עבודה שפחה מפיליפינים שתשמשה ותעשה כל עבודת הבית, מה בענין בישול עכו"ם, האם האשה יכולה לאכול מבישולה, והמדובר שהמשפחה הם מעדות המזרח שאין יכולים להסתמך על התירי הרמ"א דהיינו הדלקת התנור, חיתוי גחלים, השלכת קיסם, וניפוח האש. וכשאלת חכם חצי תשובה מציין להנפסק בשו"ע או"ח סי' שכ"ח סעי' י"ט דחולה שאין בו סכנה מותר בבישולי עכו"ם... ואשיבנו. דבר מן דין ובר מן דין יש ג"כ מקום להתיר אפילו לעדות המזרח בעל כגון אופן נידוננו ומכח ספק ספיקא ויותר שישנו בזה בבישולי עכו"ם שהוא מדרבנן ובאם יעשו רק כדעת הפוסקים שהרמ"א פוסק כוותיהו, בהדלקת התנור, חיתוי גחלים, השלכת קיסם וניפוח האש, וכיוצא בזה.

והוא זה, דהא המדובר שלפנינו הוא כשזה נעשה בבית הישראל, וגם בשפחה מושכרת, אשר כמה מגדולי הפוסקים סוברים להתיר בכגון זה וס"ל דלא גזרו בכה"ג משום בישולי עכו"ם בכלל, יעוין ביו"ד סימן קי"ג סעיפים ד' וז', ובט"ז סק"ד וש"ך סק"ז ובשאר נו"כ השו"ע, וא"כ איכא לפנינו לפחות ספק ספיקא, ועוד אפילו יותר מזה, והיינו ספק שמא הלכה כהפוסקים שכוותיהו פוסק הרמ"א, וספק שמא מותר אפילו בשפחות שלנו המושכרות בלבד, וספק שמא מותר בכלל בבית ישראל, ודיינין בכזאת אפילו אם תהיינה הספיקות נגד דעת מרן המחבר ז"ל ובפרט שהמדובר בבישולי עכו"ם שהוא מדרבנן... מכל הלין נלענ"ד דשפיר יש להתיר בנידון דשאלתו דמר גם באם יש ספק אם זה נקרא אי אפשר לקנות אוכל מוכן, ומה גם שהמדובר באשה חולנית שאינה יכולה לתפקד בעבודת הבית הגם

שהיא בגדר חולי שאב"ס באשר שנוסף לכל הנ"ל שמשמש בסיס להיתרא כשלעצמו ישנו גם עוד סניף נוסף להיתירא כפי שצידד כת"ר בדבריו, וזאת אפילו כשיש ספק אם המקרה הוא בגוונא שיש ספק אם זה נקרא אי אפשר לבשל אז ע"י ישראל. באשר שהוא רק כיהודה ועוד לקרא לכל הנז"ל".